

اثرات سد کمال خان بر ایران و افغانستان چیست؟ و آیا می توان با اصلاح سد کمال خان، اثرات منفی آن را از بین برد؟

طبق ماده ۵ معاهده ۱۳۵۱ هیرمند، طرف افغانستانی حق ندارد اقدامی انجام دهد که ایران را بعضاً یا کلاً از حقبه خودش محروم کند. سد کمال خان یک سد انحرافی است و دارای یک بخش سازه اصلی سد و یک بخش سازه الحاقی برای انحراف آب است. در واقع عملکرد آن ایجاد یک انحراف ۱۸۰ درجه‌ای در مسیر طبیعی رودخانه به داخل خاک افغانستان است؛ به طوری که آب را به شوره زار گوده زره منحرف می‌کند و باعث تبخیر و در واقع تلف شدن آب می‌شود. عملکرد ذخیره آب این سد بسیار کمتر از عملکرد انحرافی آن است. اگرچه سد کمال خان ممکن است برای طرف افغانی آثار مثبتی از جمله توسعه اراضی کشاورزی پایین دست سد در خاک افغانستان و تولید انرژی برقایی محدود داشته باشد، ولی عملکرد انحرافی آن دارای تبعات منفی بسیار زیادی اعم از زیست محیطی و اقتصادی-اجتماعی برای مردم هر دو سوی مرز در کوتاه مدت و بویژه در درازمدت است. این تبعات منفی فقط مختص به مردم ایران نیست، بلکه مردمی که در هر دو کشور در حاشیه هامون‌ها زندگی می‌کنند در استان نیمروز افغانستان یا در منطقه سیستان ایران، تحت تأثیر این پیامدهای منفی قرار خواهند گرفت.

اولین پیامد منفی سد کمال خان عبارت است از خشک شدن تالاب‌های ارزشمند و بین‌المللی هامون که در طول تاریخ از سیلاب‌های رودخانه هیرمند تغذیه می‌کرده است. هامون‌ها علاوه بر اینکه یک میراث تاریخی و باستانی برای هر دو ملت ایران و افغانستان هستند، دارای ارزش بیولوژیکی جهانی بوده و در کنوانسیون رامسر و همچنین در شبکه جهانی ذخیره‌گاه‌های زیست‌کره یونسکو به ثبت رسیده‌اند که با شرایط کنونی انحراف آب هیرمند توسط سد کمال خان، در معرض تهدید جدی و نابودی قرار گرفته‌اند.

یکی دیگر از پیامدهای منفی سد کمال خان که ریشه در خشک شدن هامون‌ها دارد، افزایش طوفان‌های گرد و خاک در منطقه است که ساکنین زرنج در افغانستان و شهرستان‌های زابل، زهک، نیمروز، هیرمند و هامون در منطقه سیستان و صدها روستا در هر دو کشور را تحت تأثیر قرار داده و حیات و زندگی را در دو طرف مرز مختل کرده است. همچنین این موضوع باعث افزایش بیماری‌های تنفسی، پوستی، چشمی و افزایش مهاجرت در منطقه شده است. در گذشته وزش بادهای ۱۲۰ روزه بر سطح هامون‌های آبدار، آب و هوای منطقه را معتدل می‌کرد. اما با خشک شدن هامون‌ها، این بادهای باعث تولید و تشدید طوفان‌های گرد و خاک در منطقه شده است. طوفان‌های گرد و خاک علاوه بر تبعات زیستی برای مردم منطقه، مسیر ترانزیتی چابهار-زرنج را هم تحت تأثیر قرار می‌دهد و در آینده روند توسعه تجاری این بندر خشک و مهم افغانستان،

اگرچه سد کمال خان ممکن است برای طرف افغانی آثار مثبتی از جمله توسعه اراضی کشاورزی پایین دست سد در خاک افغانستان و تولید انرژی برقایی محدود داشته باشد، ولی عملکرد انحرافی آن دارای تبعات منفی بسیار زیادی اعم از زیست محیطی و اقتصادی-اجتماعی برای مردم هر دو سوی مرز در کوتاه مدت و بویژه در درازمدت است